Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Legal Studies, 2021; 4 (119): 70-74
УДК 342.5
DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/4.119-13

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2021

С. В. Прилуцький, д-р юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-5019-6975
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРИНЦИП ПРИРОДНОГО СУДУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОРОЗУМІННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

2016 року у ст. 125 Основного Закону України з'явилося положення, яке передбачає, що відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди. Наповнюючи змістом це формулювання, у ст. 31 Закону "Про судоустрій і статус суддів" (2016 р.) установлено, що у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. До цієї категорії судів нині належать Вищий суд із питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд, діяльність яких започатковано відповідним законодавством.

Проте у політичних колах розгорнулася дискусія щодо конституційності вказаного суду й відповідно суб'єкт права на конституційне подання поставив під сумнів низку положень Закону "Про Вищий антикорупційний суд" і звернувся до Конституційного Суду України про визнання цього закону неконституційним повністю. У свою чергу, Конституційний Суд України розпочав судове конституційне провадження щодо цього питання.

Ознайомлення з правовою позицією суб'єкта конституційного подання вказує на те, що ключове питання цього конституційного провадження стосується наявності ознак "особливого суду" (у розумінні ч. 6 ст. 125 Конституції України) у механізмі законодавчого регулювання правового статусу Вищого антикорупційного суду.

З метою пошуку об'єктивної відповіді на існуючу колізію виникла необхідність виокремлення ключових ознак "особливого суду". Для розв'язання такої прикладної проблеми автор статті звернувся до теоретичних і прикладних положень принципу природного суду, що і стало предметом дослідження цієї роботи.

Ключові слова: природний суд, право на справедливий суд, Вищий антикорупційний суд, особливий суд, надзвичайний суд.

ВСТУП

Після конституційної реформації 2016 р., у ст. 125 Основного Закону з'явилося положення такого змісту: "Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди". Розвиваючи це конституційне положення, у ст. 31 Закону "Про судоустрій і статус суддів" (2016 р.) установлено, що у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. До цієї категорії судів нині належать Вищий суд із питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. 2018 р. законодавець ухвалив Закон "Про Вищий антикорупційний суд", а Законом "Про утворення Вищого антикорупційного суду" (2018 р.) започаткував створення цього суду.

Проте у політичних колах розгорнулася дискусія щодо конституційності цього суду й відповідно суб'єкт права на конституційне подання (49 народних депутатів) у конституційному поданні (№ 04-02/6-339 від 22 липня 2020 р.) [1] поставив під сумнів низку положень Закону "Про Вищий антикорупційний суд" і звернувся до Конституційного Суду України про визнання вказаного закону неконституційним повністю. У свою чергу, Конституційний Суд України розпочав судове конституційне провадження щодо цього питання[4].

Детальне ознайомлення із правовою позицією суб'єкта конституційного подання вказує на те, що ключове питання цього конституційного провадження стосується наявності ознак "особливого суду" (у розумінні ч. 6 ст. 125 Конституції України) у механізмі законодавчого регулювання правового статусу Вищого антикорупційного суду.

З метою пошуку об'єктивної відповіді на існуючу колізію, необхідним є абстрактне виокремлення головних ознак "особливого" суду. І для розв'язання цієї прикладної проблеми, на мою думку, доречно передусім звернутись до концепції "природного суду", що й виступить ключовим предметом дослідження цієї роботи.

Міжнародні та зарубіжні критерії принципу природного суду. Принцип "природного суду (судді)" (ісп. – *juez natural*) становить фундаментальну гарантію права на справедливий судовий розгляд. Ідейні основи цього принципу вже можна побачити у *Великій хартії вольностей* (1215 р.), які відображалися у "праві на суд рівних відповідно до законів країни" [2, с. 65]. Водночас, у період Великої французької революції принцип природного суду відображено у *Конституції Франції* (1791 р.) [3], де встановлювалося, що громадяни не можуть бути позбавлені законної підсудності ніякими спеціальними указами, ні іншими розпорядженнями про передачу чи вилучення їхніх справ, крім випадків, передбачених законом.

На сьогоднішній день ідея природного суду відображена у положеннях ст. 14 *Міжнародного пакту про громадянські й політичні права* (далі – МПГПП), де встановлено, що всі особи є рівними перед судами і трибуналами і кожен має право у процесі розгляду будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або у разі визначення його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону; а також у ст. 6 *Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*, яка встановлює право на справедливий суд, і передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

У сучасному розумінні, принцип природного суду означає, що жодна особа не може бути засуджена інакше, ніж звичайним, раніше встановленим, компетентним судом або суддею. Як наслідок цього принципу, не допускається створення екстрених, ad hoc, надзвичайних судів і судів, створених ex post facto (постфактум). Незважаючи на те, що принцип "природного суду (судді)" заснований на суміжному принципі рівності перед законом і судом, який означає, що закони не повинні бути дискримінаційними або застосовуватися суддями дискримінаційним чином, проте, як зазначає Комітет із прав людини, "*право на рівність перед законом і на рівний захист закону без будь-якої дискримінації не*

[4] Переглянути відкриту частину пленарного засідання можна на офіційному вебсайті Конституційного Суду України за посиланням: http://ccu.gov.ua/kategoriya/2020

© Прилуцький С. В., 2021

означає, що будь-яка різниця в поводженні є дискримінаційною". Проте, як неодноразово вказував Комітет, різниця в поводженні допустима, тільки якщо вона заснована на розумних і об'єктивних критеріях.

Комісія з прав людини підтвердила принцип "природного судді" в ряді прийнятих нею резолюцій. Наприклад, у резолюції 1989/32 Комісія рекомендувала державам брати до уваги принципи, що містяться у проєкті *Загальної декларації про незалежність правосуддя*, також відомої як Декларація Сінгві[5]. Стаття 5 цієї Декларації встановлює: "(b) *Ніякий судовий орган не повинен створюватися ad hoc, з метою підміни юрисдикції, якою належним чином наділені суди*; (c) Кожен має право на розгляд його справи з належною терміновістю і без необґрунтованих затримок *звичайними судами або судовими трибуналами, в установленому законом порядку, з можливістю судового перегляду*; (e) У періоди надзвичайних ситуацій держава має докладати всіх зусиль для того, щоб справи цивільних осіб, обвинувачених у будь-яких кримінальних правопорушення, розглядалися звичайними цивільними судами". Також варто виокремити дві резолюції про "чесність і непідкупність судової системи", в яких Комісія ще раз вказала, що "кожна людина має право на судовий розгляд у звичайних судах або трибуналах, які *застосовують установлені юридичні процедури*, а також і те, що *трибунали, які не застосовують установлені належним чином юридичні процедури, з метою підміни компетенції звичайних судів або судових органів, створюватися не повинні*" [4, с. 8].

Існування спеціальних судів або юрисдикцій широко поширене й обумовлено специфікою розглянутих ними питань. Так, спеціальні юрисдикції існують у багатьох правових системах для вирішення питань, пов'язаних із трудовим, адміністративним, сімейним, комерційним правом тощо. До того ж, *у процесі розгляду кримінальних справ у виняткових випадках існування спеціальних юрисдикцій для певних груп, таких як корінні народи і неповнолітні, визнається міжнародним правом і обумовлено особливостями осіб, щодо яких ведеться кримінальне переслідування*.

У своїй діяльності Комітет із прав людини не виробив значної практики, що стосується принципу "природного судді", проте він торкався питання про "надзвичайні" або спеціальні суди. Традиційно він не розглядав спеціальні суди, які за своєю суттю несумісні з п. 1 ст. 14 МПГПП [4, с. 9].

У зауваженні загального порядку № 13, прийнятому 1984 р, Комітет із прав людини висловив таку точку зору: "*Положення ст. 14 застосовуються до всіх, як звичайних, так і спеціальних, судів і трибуналів, й охоплюються цією статтею. Комітет зазначає існування в багатьох країнах військових і спеціальних судів, які розглядають справи цивільних осіб. Це могло б привести до серйозних проблем у тому, що стосується справедливого, неупередженого і незалежного відправлення правосуддя. Часто причина створення таких судів полягає в тому, щоб дозволити застосування виняткових процедур, що не відповідають звичайним нормам правосуддя. Хоча Пакт і не забороняє такі категорії судів, проте розгляд цивільних справ такими судами може здійснюватися на виняткові основі і проводитися в умовах, за яких дійсно повністю дотримуються всі гарантії, передбачені статтею 14... Якщо держави-учасники під час надзвичайного стану у країні вирішують, як передбачено у ст. 4, відступити від звичайної процедури, дотримуватися якої вимагає ст. 14, то вони повинні забезпечити, щоб ці відступи не виходили за межі, які необхідні внаслідок гостроти фактичного положення, і задовольняли інші умови п. 1 ст. 14*" [4, с. 10].

Комітет неодноразово висловлював свою стурбованість щодо використання спеціальних судів і в декількох випадках рекомендував подібні суди відмінити. Комітет також розглядає скасування спеціальних судів як фактор, що вносить позитивний внесок в імплементацію МПГПП на національному рівні.

Для прикладу, Комітет рекомендував Нігерії скасувати "*всі укази, які встановлюють спеціальні трибунали, або скасовують звичайні конституційні гарантії основних прав, або юрисдикцію звичайних судів*".

У справі проти Нікарагуа Комітет установив, що "*процедури перед Tribunales Especiales de Justicia [спеціальні трибунали ad hoc] не надавали гарантій справедливого розгляду, передбачених ст. 14 Пакту*".

Комітет установив порушення права на справедливий судовий розгляд у справі, в якій відносно обвинуваченого проводилося судове слухання і він був засуджений і в першій, і в апеляційній інстанціях, які складалися з "*безликих суддів*", без належного забезпечення громадських слухань і змагального процесу; йому не було дозволено бути присутнім і захищати себе під час розгляду, ні особисто, ні через свого представника, і не було надано можливості задавати питання свідкові обвинувачення.

У схожій справі, що стосується Перу, Комітет дійшов висновку, що "сама природа системи розглядів "безликими суддями" у віддаленій в'язниці заснована на виключенні громадськості з розгляду. У цій ситуації обвинувачені не знають, ким є судді, які здійснюють щодо них розгляд, а для підготовки обвинувачених до захисту і спілкування зі своїми адвокатами створюються неприпустимі перешкоди. Більш того, ця система не здатна гарантувати головний аспект справедливого суду*: суд повинен бути, і це має бути очевидно, незалежним і безсторонні*м. У системі розгляду, проведеного "безликими суддями", не гарантовано ні незалежність, ні неупередженість суддів, оскільки суд, будучи заснованим ad hoc, може включати в себе діючих службовців збройних сил".

Комітет із прав людини зазначив, що спеціальні трибунали повинні виконувати положення ст. 14 МПГПП. Проте він сказав, що "доволі часто *причини створення таких судів полягають у тому, щоб допустити застосування виняткових процедур, які не відповідають звичайним нормам правосуддя*".

Міжамериканська комісія з прав людини також звернулася до принципу "природного судді". Позиція Комісії була чітко узагальнена в рекомендаціях загального порядку, які вона сформулювала для своїх держав-членів 1997 р.: "У зв'язку з питаннями юрисдикції Комісія нагадує державам-членам, що судові провадження щодо їхніх громадян повинні проводитися відповідно до звичайних законів і системи правосуддя та їхніми природними (натуральними) суддями" [4, с. 11].

Концепція "природного суду" є визначальною для конституційного ладу багатьох країн світу. Так, згідно з Доповіддю Європейської комісії "За демократію через право" (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, ч. I: незалежність суду (прийнята Венеціанською комісією на 82-му (Венеція, 12–13 березня 2010 р.), багато європейських конституцій містять суб'єктивне право особи на розгляд її справи "законним суддею" (у законодавчих положеннях часто визначається як "суддя природного права, попередньо встановлений законом"). Найчастіше такі гарантії формулюються через заперечувальне речення, наприклад, у Конституції Бельгії: "Жодна особа не може без власного бажання бути позбавлена можливості розгляду її справи суддею, що призначений їй законом" (ст. 13) або Італії: "Жодна особа не може бути позбавлена можливості розгляду її справи суддею природного права,

[5] Декларація Сінгві стала основою для Основних принципів ООН, що стосуються незалежності судових органів.

установленим законом". Інші конституції визначають "право на розгляд справи суддею, установленим законом" у стверджувальний спосіб, наприклад, Конституція Словенії: "Кожна особа має право на своєчасне винесення рішення щодо її прав та обов'язків або висунутих проти неї обвинувачень судом, установленим законом. Тільки суддя, призначений за правилами, заздалегідь установленими законодавством, та відповідними судовими регламентами, може судити цю особу".

Також, згідно з § 24 Конституції Естонії: "Жодна особа не може бути без власного бажання переведена з юрисдикції одного суду до юрисдикції іншого суду"; Ст. 8 Конституції Греції: "Жодна особа не може без власного бажання бути позбавлена права на розгляд її справи суддею, установленим законом"; Ст. 33 Конституції Ліхтенштейну: "Жодна особа не може бути позбавлена права на розгляд її справи відповідним суддею; створення спеціальних трибуналів заборонене"; Ст. 13 Конституції Люксембурга: "Жодна особа не може бути позбавлена права на розгляд її справи суддею, установленим законом"; Ст. 17 Конституції Нідерландів: "Жодна особа не може бути без власної волі позбавлена доступу до суду, до якого вона має право звертатися згідно із законом", Ст. 83 Конституції Австрії: "Жодна особа не може бути позбавлена права на розгляд її справи суддею, установленим законом"; Ст. 32 п. 9 Конституції Португалії: "Жодна особа не може бути позбавлена доступу до суду, що вже мав відповідну юрисдикцію за раніше діючим законом"; Ст. 48 Конституції Словаччини: "Жодна особа не може бути виключена з юрисдикції судді, що був визначений для неї законом. Юрисдикція суду встановлюється законом"; Ст. 101 Основного закону Німеччини: "Жодна особа не може бути виключена з юрисдикції свого законного судді".

У Висновку цієї доповіді вказано, що базові принципи, які стосуються незалежності судової системи, мають бути закріплені у Конституції чи текстах еквівалентної юридичної сили. Серед них головними є такі: судова система є незалежною від інших органів державної влади, судді у своїй діяльності підпорядковуються тільки закону, розрізняються лише за функціями, які вони виконують, включно з принципом того, що суддя природного права чи суддя за законом попередньо встановлюється законом та є незмінюваним [5, с. 103].

Співвідношення "природного" й "особливого" суду в контексті ч. 6 ст. 125 Конституції України. Водночас, переживши епоху тоталітарного терору, масових репресій і каральної юстиції, на теренах сучасної України сформувалося чітке усвідомлення того, який суд недопустимий у демократичному суспільстві та правовій державі. На вітчизняному конституційно-правовому ґрунті концепт "природного суду" передусім знайшов своє відображення саме в конституційних положеннях (ч. 6 ст. 125), як імперативній нормі-забороні. Неприпустимість утворення надзвичайних чи особливих судів є своєрідним запобіжником від "неприродного суду".

Як зазначають В. В. Комаров і Н. В. Сібільова, у ст. 125 Конституції "міститься імперативна норма щодо заборони створення надзвичайних та особливих судів. Причому зміст цих понять ні в Конституції України, ні у Законі України "Про судоустрій і статус суддів" не розкрито. Застосування ретроспективного інструментарію приводить до висновку про те, що й у законодавстві, й у науці ***під особливими судами розуміють відокремлені судові установи зі своєю системою інстанцій для розгляду виділених із загального масиву певних категорій справ (як правило, тільки кримінальних)***. Надзвичайними судами вважають суди, які утворюються одноразово, для розгляду конкретної (як правило, кримінальної) справи на підставі спеціального акта відповідного органу державної влади. Указане значення наведених понять свідчить про те, що навіть закріплення у законі можливості існування таких судів і визначення певного порядку їхнього утворення не позбавляє їх статусу особливих чи надзвичайних, оскільки вони за своєю природою суперечать закладеним у Конституції вимогам" [6, с. 873].

Також у досить авторитетному науково-практичному коментарі до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", видання 2019 р., зазначено: "Важкий досвід власного історичного минулого зумовив необхідність на конституційному рівні (ст. 125 Основного Закону) установити норму, яка забороняє створення надзвичайних та особливих судів. Це конституційне положення відтворено у коментованій статті Закону. ***Надзвичайні суди*** – судові органи з особливим правовим статусом (порівняно із загальними судами), які створюються тільки у виняткових випадках, – у разі державного перевороту, революції, дії надзвичайного стану або під час війни тощо. Подекуди надзвичайні суди створюють за відсутності особливого стану за звичайних умов як інструмент соціально-політичного терору (наприклад, у 30-х рр. минулого століття "трійки" НКВС). Надзвичайні суди завжди переслідують каральну мету. Вони не обумовлені завданнями, установленими законом, а також звичайною формою судової процедури або загальними принципами правосуддя, такими як: право на захист або презумпція невинуватості. Зазвичай, розгляд справ у надзвичайному суді має закритий характер терору, а їхні рішення не підлягають ніякому оскарженню.

Особливі суди – судові органи, які утворювалися для прискореного вирішення окремих, особливих для певного періоду категорій справ. В історії України були приклади особливих судів, які діяли за спрощеною процедурою судочинства, а справи розглядалися за відсутності захисту (дет. див.: Д. С. Сусло. Історія суду Радянської України (1917–1967 рр.). К., 1968; П. Соломон. Советская юстиция при Сталине. М., 1999.). Потрібно чітко відрізняти "надзвичайні" чи "особливі" суди від "спеціалізованих" судів. Водночас, за "окремої" спеціалізації у сфері адміністративних і господарських правовідносин законодавчою новелою стало запровадження "особливої" спеціалізації щодо питань інтелектуальної власності і протидії корупції, у зв'язку із чим утворюються Вищий суд із питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Утворення "вищих" судових ланок вочевидь передбачає наявність підпорядкованих їм інстанцій нижчого рівня. Проте, як випливає з положень Закону, вищі спеціалізовані суди утворюються як суди першої інстанції. З огляду на зазначене, видається, що має місце певна дихотомічна некоректність щодо назви новостворених судових установ, а також щодо визначення їхнього місця в системі судів України. Відповідно, або статус цих судів мав би бути визначений на рівні місцевих спеціалізованих судових інстанцій, або варто було б скоригувати їхню назву через усунення терміна "вищі". Можливо найприйнятнішим для їхньої характеристики є поняття "особливі спеціалізовані суди". Проте, як відомо, у вітчизняній системі права питання інтелектуальної власності належать до сфери цивільно-правових відносин (книга четверта ЦК України "Право інтелектуальної власності"), а корупційні правопорушення і злочини – до сфери кримінально-правових відносин і протидії злочинності (розд. 17 КК України "Злочини у сфері службової діяльності"). Тому виокремлення цих судів в окрему групу невиправдане, оскільки існують усі підстави для включення їх до системи загального судочинства України" [7, с. 21–22].

Водночас, постає питання, чи існує якась особлива специфіка судового провадження щодо виділеної категорії справ до підсудності Вищого антикорупційного суду, на відміну від не менш небезпечних для суспільства й

держави кримінальних правопорушень, наприклад основ національної безпеки України; проти життя та здоров'я особи; обігу наркотичних засобів чи проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та ін.)? Як нам відомо, не існує. Усе це – провадження судів загальної юрисдикції у сфері кримінально-правових відносин.

Убачається, що на противагу системі загальної юрисдикції утворено, особливу – виключну юрисдикцію, що містить суперечність конституційному концепту "природного суду". Водночас, конституційно-правової підстави для запровадження такої особливої, на відміну від загальної юрисдикції, не вбачається.

На моє глибоке переконання, принцип спеціалізації в організації та діяльності судових органів, передусім спрямовано на оптимізацію роботи загальної судової системи, покращення її ефективності. Як відомо, згідно із ч. 2 ст. 22 чинного Закону "*Про судоустрій і статус суддів*" (2016) місцеві загальні суди розглядають *цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення* у випадках і порядку, визначених процесуальним законом. Це повною мірою відповідає поняттю загальної юрисдикції, утворення якої передбачено п. 12 "Перехідних положень" Конституції України. Конституційним імперативом є система судів загальної юрисдикції.

Таким чином, окремі форми судової спеціалізації, щодо загальної юрисдикції, допустимі як субсидіарні, допоміжні і в жодному разі не повинні підміняти собою загальну судову спеціалізацію. Конституційним імперативом окремої судової спеціалізації, у межах загальної юрисдикції, є лише *адміністративні суди* (ч. 5 ст. 125 Конституції України).

На субсидіарний характер окремої судової спеціалізації, відносно загальної судової юрисдикції, прямо вказують конституційні положення (ч. 4 ст. 125). Зокрема, Основний Закон чітко говорить про диспозитивний, а не імперативний характер вищих спеціалізованих судів: "*Відповідно до закону* ***можуть*** *діяти вищі спеціалізовані суди*". Конституція України припускає можливість існування "вищих спеціалізованих судів", але не стверджує обов'язковість їхнього існування як наприклад Верховного Суду чи адміністративних судів.

Згідно з принципом "природного суду" до підсудності системи судів загальної юрисдикції мають належати всі кримінальні та цивільні провадження (загальна юрисдикція). Очевидно, що перелік статей КК України, які передані до юрисдикції Вищого антикорупційного суду, природно належав і має належати до юрисдикції загального кримінального судочинства. Проте, згідно зі ст. 33-1 КПК України, запроваджено **виключну підсудність** Вищого антикорупційного суду, до якої віднесено кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених у примітці ст. 45 КК України (корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до КК України вважають кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їхнього вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені ст. 210, 354, 364, 364^{-1}, 365^{-2}, 368, 368^{-3}-369, 369^{-2}, 369^{-3} КК України, а також ст. 206-$^{-2}$, 209, 211, 366^{-1} КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1-3 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Слідчі судді Вищого антикорупційного суду здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду.

Інші суди, визначені КПК, не можуть розглядати кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, які віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду (крім випадку, передбаченого абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК). Тобто, у разі, якщо обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату Вищого антикорупційного суду і кримінальне провадження належить до підсудності цього суду, таке кримінальне провадження у першій інстанції здійснює апеляційний суд, юрисдикція якого поширюється на м. Київ, і в такому разі ухвалені судові рішення оскаржують в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Вбачається, що наділивши Вищий антикорупційний суд виключною підсудністю, щодо системи загальних судів, законодавець істотно відступив від допустимих меж конституційної законності.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний аналіз дає підстави виокремити ознаки особливого суду, зокрема:

1) Відокремлена судова установа з окремою системою інстанцій для розгляду виділених із загального масиву певних категорій справ (особлива підсудність) чи щодо окремої категорії осіб.

2) Суд, на який покладаються особливі, відмінні від інших загальних судів, мета й завдання діяльності.

3) Суд, який утворюється для прискореного вирішення окремих, особливих для певного періоду, категорій справ.

4) Суд, в якому судді мають особливий правовий статус (особливі завдання у разі здійснення судочинства; особливі професійні цензи (вимоги, критерії добору); особливий (неординарний) порядок формування суддівського корпусу тощо.

Водночас, установлення ***принципу природного суду*** є фундаментальним конституційно-правовим надбанням цивілізованого людства, який покликаний захистити людину, її права та свободи від свавілля держави та використання судів як інструменту терору й неправомірного переслідування особи.

Список використаних джерел:

1. Конституційне подання (*№04-02/6-339 від 22 липня 2020 року*) щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про Вищий антикорупційний суд" від 7 червня 2018 року № 2447-VIII https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf (дата звернення: 06. 09.2021).
2. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія. – К.: Вентурі, 1995. – 176 с.
3. Конституція Франції 1791 р. http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1791.htm (дата звернення: 06. 09.2021).
4. Международные принципы, касающиеся независимости и подотчётности судей, адвокатов и прокуроров. Практическое руководство №1. Международная комиссия юристов, 2007. -239 с.
5. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К., 2015. – 708 с.
6. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В.Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., перероб. і допов. Х.: Право, 2011. – 1128 с.
7. Закон України "Про судоустрій і статус суддів". Науково-практичний коментар / за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорецького, д-ра юрид. наук, доц. О. З. Хотинської-Нор та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Яновської. Київ: Алерта, 2019. – 668 с.

References:

1. Konstytutsiine podannia (№04-02/6-339 vid 22 lypnia 2020 roku) shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy "Pro Vyshchyi antykoruptsiinyi sud" vid 7 chervnia 2018 roku № 2447-VIII https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf (data zvernennia: 06. 09.2021).
2. Shevchenko O.O. Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain: Khrestomatiia. – K.: Venturi, 1995. – 176 s.
3. Konstytutsiia Frantsii 1791 r. http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1791.htm (data zvernennia: 06. 09.2021).
4. Mezhdunarodnye pryntsyby, kasaiushchyesia nezavysymosty y podotchётnosty sudei, advokatov y prokurorov. Praktycheskoe rukovodstvo №1. Mezhdunarodnaia komyssyia yurystov, 2007. – 239 s.
5. Ievropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva. – K., 2015. – 708 s.

6. Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar / redkol.: V.Ia.Tatsii (holova redkol.), O.V.Petryshyn (vidp. sekretar), Yu.H.Barabash ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. – 2-he vyd., pererobl. i dopov. Kh.: Pravo, 2011. – 1128 s.

7. Zakon Ukrainy "Pro sudoustrii i status suddiv". Naukovo-praktychnyi komentar / za zah.red. d-ra yuryd. nauk, prof. M. A. Pohoretskoho, d-ra yuryd. nauk, dots. O. Z. Khotynskoi-Nor ta d-ra yuryd. nauk, prof. O. H. Yanovskoi. Kyiv: Alerta, 2019. – 668 s.

Received: 06/09/2021
Accepted: 08/10/2021

S. Prylutskyi, Dr. Sc. (Law), Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PRINCIPLE OF NATURAL COURT: CURRENT PROBLEMS OF LEGAL UNDERSTANDING AND LAW ENFORCEMENT IN UKRAINE

In 2016, a provision appeared in Article 125 of the Basic Law, which stipulated that higher specialized courts may operate in accordance with the law. Filling the content of this wording in, Article 31 of the Law "On the Judiciary and the Status of Judges" (2016) establishes that in the judicial system there are higher specialized courts as courts of first instance to consider certain categories of cases. This category of courts today includes the High Court of Intellectual Property and the High Anti-Corruption Court, activities of which are initiated by the relevant legislation.

However, in political circles there was a discussion about the constitutionality of this court and, accordingly, the subject of the right to a constitutional petition questioned a number of provisions of the Law "On the Supreme Anti-Corruption Court" and appealed to the Constitutional Court of Ukraine to declare this law unconstitutional. In turn, the Constitutional Court of Ukraine initiated constitutional proceedings on this issue.

Familiarization with the legal position of the subject of the constitutional petition indicates that the key issue of this constitutional proceeding concerns the presence of signs of a "special court" (within the meaning of Part 6 of Article 125 of the Constitution of Ukraine) in the mechanism of legislative regulation of the Supreme Anti-Corruption Court.

In order to find an objective answer to the existing conflict, it is necessary to abstractly identify the main features of a "special" court. To solve such an applied problem, the author of the article turned to the theory and applied provisions of the principle of natural judgment, which was the subject of this study.

As a result of the study, the author argues that by giving the Supreme Anti-Corruption Court exclusive jurisdiction over the system of general courts, the legislator has significantly deviated from the permissible limits of constitutional legality.

The author singled out and grouped the key features of a special court, which included: 1) Separation of a judicial institution with a separate system of instances for consideration of certain categories of cases selected from the general array (special jurisdiction) or in respect to a separate category of persons. 2) The court, which is entrusted with special, different from other general courts, the purpose and objectives of the activity. 3) A court formed to expedite the resolution of certain categories of cases specific to a certain period; 4) A court in which judges have a special legal status (special tasks in the administration of justice; special professional qualifications (requirements, selection criteria); a special (extraordinary) procedure for the formation of the judiciary, etc.

It is seen that the principle of natural judgment – is a fundamental constitutional and legal heritage of civilized humanity, which is designed to protect people, their rights and freedoms from the arbitrariness of the state, and from the use of courts as an instrument of terror and wrongful persecution.

Keywords: natural court, right to a fair trial, Supreme Anti-Corruption Court, special court, emergency court.